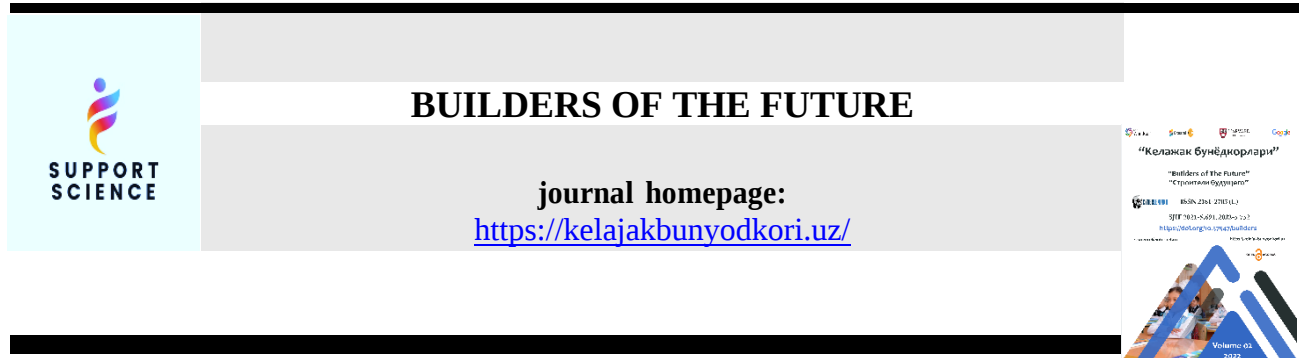

INTERPRETATION OF ARTISTIC AND SUFISTIC CONCEPTS IN RUMI'S GHAZAL 'آمده ام که سر نههم'

Nilufar Mo'minova

4th-year student of the Persian-English group
School of Iranian and Afghan Studies
Tashkent State University of Oriental Studies
E-mail: niloofaralizadeh96@gmail.com

D. Yusupova

Senior Lecturer at the School of Iranian and Afghan Studies
TSUOS
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Jalal al-Din Rumi, Divan-e Shams, ghazal, Sufism, ney, love, mysticism, philosophical content, divine truth, gnosis.

Received: 28.04.25

Accepted: 10.05.25

Published: 14.05.25

Abstract: This article presents the Uzbek translation of the 1403rd ghazal “آمده ام که سر نههم” (āmade-am ke sar naham) from Jalal al-Din Rumi’s work Divan-e Shams Tabrizi, one of the great figures of Persian literature. Artistic and Sufistic concepts are interpreted in the article. Relying on the thoughts and reflections of Iranian Rumi scholars and Sufism experts, the article highlights the meanings and content of the ghazal, as well as the meanings and usage contexts of the words used in the ghazal, based on sources and dictionaries.

RUMIYNING “آمده ام که سر نههم” G‘AZALIDA BADIYY VA TASAVVUFIIY TUSHUNCHALAR TALQINI

Nilufar Mo'minova

4-kurs fors-ingliz guruhi talabasi
“Eronshunoslik va afg‘onshunoslik” oliy maktabi
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
E-mail: niloofaralizadeh96@gmail.com

D. Yusupova

“Eronshunoslik va afg‘onshunoslik” oliy maktabi katta o‘qituvchisi
TDSHU
Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Jaloliddin Rumi, Devoni-Shams, gʻazal, tasavvuf, ney, ishq, soʻfiylik, falsafiy mazmun, ilohiy haqiqat, maʼrifat.

Annotatsiya: Ushbu maqolada fors adabiyotining buyuk namoyondalaridan biri boʻlmish Jaloliddin Rumiyning “Devoni Shams Tabriziy” asaridan 1403-gʻazali **آمده ام که سر نهم** [āmade-am ke sar naham] oʻzbek tiliga tarjima qilindi. Badiiy va tasavvufiy tushunchalar talqin qilindi. Eronning Rumiyshunos va tasavvuf olimlarining fikr va mulohazalariga tayanib gʻazalning qanday maʼno va mazmun kasb etishi va gʻazalda ishlatilgan soʻzlarni manbalar va lugʻatlar asosida maʼnolari va ishlatilinish oʻrinlari yoritib berildi.

"ТОЛКОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ И СУФИЙСКИХ КОНЦЕПЦИЙ В ГАЗЕЛИ РУМИ 'آمده ام که سر نهم'

Нилуфар Моминова

Студентка 4 курса группы персидского и английского языков

Высшая школа иранистики и афганистики

Ташкентский государственный университет востоковедения

E-mail: niloofaralizadeh96@gmail.com

Д. Юсупова

старший преподаватель

Высшей школы иранистики и афганистики

ТГУВ

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Джалаладдин Руми, Диван-е Шамс, газель, суфизм, неу (флейта), любовь, мистицизм, философское содержание, божественная истина, гнозис.

Аннотация: В данной статье представлена узбекская перевод 1403-й газели **آمده ام که سر نهم** (āmade-am ke sar naham) из произведения Джалаладдина Руми Диван-е Шамс Табризи, одного из великих представителей персидской литературы. В статье интерпретированы художественные и суфийские концепции. Основываясь на мыслях и размышлениях иранских специалистов по Руми и суфизму, раскрываются значения и содержание газели, а также значения и контексты использования слов, приведённых в газели, на основе источников и словарей.

Jaloliddin Rumi - jahon adabiyotining muazzam siymolaridan biri. U oʻzidan keyingi Sharq va Gʻarb soʻz sanʼatiga katta taʼsir oʻtkazdi. Buyuk Hyote Abulqosim Firdavsiy, Shayx Saʼdiy, Xoʻja Hofizlar qatorida Jaloliddin Rumi ijodini ham “Xizr chashmasi” deb atagan. Shams Tabriziy gʻazallarining jozibasi, sir-sinoati uning samimiy va haqiqiy ishq sohibi tilidan toʻkilganidadir,

o‘quvchi istaydimi-yo‘qmi uning ijodiyot olamiga singib ketadi: “Ovoza qilgil sarbasar, biz bir tanu bir jonmiz”. Taniqli Rumiyshunos Zarrinkub ta’biri bilan aytganda, “Mavlononing 68 yillik ajoyib umri boshdan oyoq bir she’r, go‘zal, betakror, tug‘yonli ash’or jarayoni, sadosi va bongi bilan yo‘g‘rilib o‘tdi”. Mavlono Rumi o‘zidan keyingi avlodlarga qoldirgan qimmatbaho asarlaridan biri “Devoni kabir”, “Devoni shamsi tabriziy”, “Devoni shamsul haqoyiq” degan nomlar bilan mashhurdir. Ushbu ilmiy adabiy meros fors tilida yozilgan bo‘lib, g‘azal, ruboiy va masnaviy shakllarida yozilgan uch mingdan ortiq she’rlardan iborat. Ustod Furuzonfarning ta’kidlashicha, Mavlono she’riyati muvaffaqiyatning sababi, yoxud Mavlaviy g‘azaliyotining boshqa shoirlardan afzalligi shundaki, u turli vaznlar va ohanglardan mohirlik bilan foydalanadi. Bu buyuk asarning “Shams Tabreziy devoni” nomi bilan shuhrat qozonganiga sabab shulkim, turli rivoyatlarga ko‘ra Mavlono Shams bilan diydorlashmagunga qadar she’r yozmagan. Bu buyuk devondagi barcha asarlar umrining oxirgi yillari ya’ni Shams Tabreziy bilan oshnolik va undan ajralish firoqi davrida yozilgan. U juda ko‘p g‘azallarida Shams Tabriziyni tilga oladi. Va unda “xomush” taxallusini ham ko‘p qo‘llagan. Mohiyatan ishq ilohiy devondir. “Devoni Kabir” ning 100 dan ortiq g‘azalini o‘zbek tiliga Asqar Mahkam tarjima qilgan. Va “Masnaviy” ni tarjima qilish jarayonida fikrni ochiqlash va mohiyatni to‘laroq berish uchun “Devoni Kabir” dan foydalangan. Albattaki, undan keltirilgan bir necha baytlarni ham lisoniy tarjimaga kiritib, sharhlarni kengaytirishga uringan.

Jaloliddin Rumi hazratlarining “آمدهام که سر نهم عشق تو را به سر برم” g‘azali tasavvuf adabiyotining eng mukammal namunalaridan biridir. Mazkur g‘azalda Rumi o‘zining ilohiy sevgi va ma’naviy izlanishlarini ifodalaydi. Ushbu g‘azal taslimiyat, ilohiy ishq va ma’naviy yuksalish haqidagi chuqur falsafani o‘z ichiga oladi. Quyida har bir misrani batafsil tarzda tarjima qilib, sharhlab berilgan:

1-bayt:

آمدهام که سر نهم عشق تو را به سر برم
ور تو بگویم که نی، نی شکم شکر برم

Keldim boshimni egib, ishqing boshim uzra etay,
Gar yo‘q desang, yo‘qlaringa jonimi qurbon etay.

Bu misralarda shoir ishq yo‘lida o‘zini butunlay taslim qilishga tayyor ekanini bildiradi. Tasavvufda “bosh egish” – ego va kibrdan voz kechib, mutlaq muhabbatga berilishdir. Farmonga itoat etish, taslimiyat va sajda qilish ma’nolari bor. Bu yerda ikkita “ney” dan foydalanilgan. Birinchi “ney”- “na” ya’ni “yo‘q” deyish ma’nosida, o‘sha zamonlarda “yo‘q” deyish uchun “ney” dan foydalanishgan, “ney”- qat’iy yo‘q deyishni bildiradi. Ikkinchi “ney”- ya’ni poyasidan shakar olinadigan shakarqamish o‘simligidir. Rumi Allohni shunchalik sevadiki, agar u rad etilsa ham, buni shukr bilan qabul qiladi. “Yo‘q”ni “shakar” qilish - sabr va rozilik timsoli.

سەر نهادهن bosh egish ya’ni ma’shuqqa yoki ilohiy ishqqa taslimiyat -

shukr qilish, qabul qilish - har qanday holatda ham mamnuniyat bilan - qarash.

2-bayt:

آمدهام چو عقل و جان از همه دیده‌ها نهان

تا سوی جان و دیدگان مشعله نظر برم

Keldim- aqlu jon misoli nazardan aylab nihon

Jonu ko‘zlarga nazar mash'alini ayon etay

Bu baytda Rumi o‘zining ruhiy safarini tasvirlaydi. U moddiy dunyodan g‘oyib bo‘lib, ruhiy haqiqat tomon yo‘l olmoqda. “Nazar mash’alasi” - ilohiy ma’rifat nuri bo‘lib, u qalblarni yoritishga intiladi.

3-bayt:

آمدهام که ره ز من بر سر گنج شه ز من

آمدهام که زر برم زر نبرم خبر برم

Keldim – yo‘lini tutay, shoh ganjin sirrin bilay,

Keldim - zarga yetishay, zar bo‘lmasa, xabar etay.

Bu misralarda “shoh xazinasi” - ilohiy haqiqat, “o‘g‘ri” esa haqiqatni izlovchi ruhiy sayyohdir. Rumi dunyoviy boylik emas, balki haqiqiy ma’naviy bilim izlashni ifodalagan. Tasavvufiy haqiqatni izlash, dunyoviy boylikdan voz kechish va ma’rifat sari yo‘l olish tasvirlangan.

yo‘lni to‘‘sish - tasavvufiy yo‘lda eski bilim va xurofotlardan voz kechish -

shohning xazinasi - oddiy moddiy boylik emas, haqiqat va ma’naviy- yuksalish manbayi.

4-bayt:

گر شکند دل مرا جان بدهم به دل شکن

گر ز سرم کله برد من ز میان کمر برم

Gar shikasta etsa dilim, jonim fido aylab anga,

Olsa gar boshdan tojni, belda kamar qurbon etay.

Bu baytda shoir o‘zini ilohiy ishq oldida butunlay ojizligini bildiradi.

yurakni sindirish ya’ni ma’shuq tomonidan berilgan og‘riq, sinov -

jon berish ya’ni ishq yo‘lida jonini ham fido qilishga tayyorlik -

bosh kiyimini yechish ya’ni sha’n va martabaning yo‘qotilishi -

belbog‘ni yechish ya’ni o‘zligini butunlay qurbon qilish, taslim bo‘lish-

Oshiqning ma’shuqqa mutlaq taslim bo‘lishi - u yuragini sindirsa ham, boshidan tojini olsa ham, oshiq undan shikoyat qilmaydi.

5-bayt:

اوست نشسته در نظر من به کجا نظر کنم

اوست گرفته شهر دل من به کجا سفر برم

Ko'zimning oldidadur, men qayon etgum nazar,

Dil shahrim fotihidur, men safar qay yon etay.

Rumi uchun ishqning markazi - Allohdir. Ishq mutlaq kuchga ega - u inson nigohini va qalbini butunlay egallab oladi.

nigohim oldida ya'ni har joyda ma'shuqni ko'rish - نشسته در نظر

6-bayt:

آنک ز زخم تیر او کوه شکاف می کند

پیش‌گشاد تیر او وای اگر سپر برم

Tiyra jabridin aning tog‘ ko‘ksi necha bo‘lak,

Ayon o'qlar qarshisida qandayin qalqon tutay.

Bu misralarda ilohiy ishq shunchalik kuchliki, u hatto togʻlarni ham yorib yuborishi mumkinligiga ishora qiladi. Rumi oʻzini bu ishqqa toʻliq ochib, hech qanday qalqon bilan himoyalaniшни xohlamaydi. Bu bayt ishqning qudrati, oshiqning holati va ilohiy tajribaning taʼsiri haqida. Shoir maʼshuqning ishqiy yoki ilohiy qudratning taʼsirini kuchli ramzlar orqali tasvirlaydi.

o'q jarohati ya'ni ishqning ruhiy og'rig'i -

توگ‘نى يوريش يا‘نى ىشقنىڭ كۇچى ىنسوننىڭ بۇتۇن بولىگ‘ىنى- ى‘زگارتىرىشى.

o'qning otilishi ya'ni ishqning ta'sirining kengayishi, ilohiy imtihon -

7-bayt:

گفتم آفتاب را گر بیری تو تاب خود

تاب تو را چو تب کند گفت بلی اگر برم

Dedim oftobga: Agar o‘z nuring etsang xarob,

Sening tafting bilan isir, dedi: “namoyon etay”.

Bu baytda Alloh, haqiqat va ilohiy nur haqida chuqur ma’no mujassam. Shoir Quyosh bilan inson orasida falsafiy muloqotni yaratgan. Quyoshning tafti va issiqligi, Ma’shuqning tafti oldida oddiy bir isitmaga o‘xshatilgan.

8-bayt:

آنک ز تاب روی او نور صفا به دل کشد

و آنک ز جوی حسن او آب سوی جگر برم

Aning yuzi jilosidin nuri safo qalbg'a enar,

Husnining jilvasidin jonga obi hayvon tutay.

Bu misralarda Allohning go‘zalligi va uning mehribonligi tasvirlanadi. Uning nuri qalblarni poklaydi, sevgisi esa chanqoq jonga suvdek huzur bag‘ishlaydi. Ishqning eng chuqur bosqichi ma’shuqning jamolidan nur olish, uning husnidan taskin topish bilan bog‘liq.

ma'shuqning yuzidan taralayotgan nur - تاب روی او

نور صفا poklik nuri, qalbni yorituvchi haqiqat -

جوى حسن او ma'shuqning husnidan oqayotgan go'zallik jilg'asi -

9-bayt:

در هوس خيال او همچو خيال گشتهام

وز سر رشك نام او نام رخ قمر برم

Aning yodi birla mudom xayolotga evrildim,

Rashkida ul qamarning ismi-la afg'on etay.

Bu misralarda Rumi ishq yo'lida o'zidan butunlay kechib, xayol singari beqaror holatga tushganini aytadi. "Oy yuzining nomini tilga olish" - Allohning go'zalligi va mukammalligini tasvirlash. Bu baytda ishq, ma'shuq tasviri va oshiqning ruhiy holati tasvirlangan. Ishqning eng yuksak darajasi - o'zini unutish, fano bo'lish holatidir. "Hayolga aylanmoq" (همچو خيال گشتهام) - bu yerda oshiq o'zidan voz kechib, ma'shuqga mutlaq bog'langanligini bildiradi.

10-bayt:

اين غزلم جواب آن باده كه داشت پيش من

گفت بخور نمى خورى پيش كسى ديگر برم

Bul g'azal javobdurur qarshimdagi sharobning,

Derki: "Ichgil, yo magar o'zgani mehmon etay".

Bu bayt ilohiy muhabbat, ma'rifat va haqiqatni qabul qilish haqida. Shoirning g'oyasi shundan iboratki, haqiqat va ilohiy muhabbat hamma uchun mavjud, lekin kim uni rad etsa, u boshqasiga o'tadi. Bu tasavvufiy qarashga asoslangan bo'lib, inson qalbi haqiqatni qabul qilish yoki rad etish imkoniyatiga ega ekanligini ta'kidlaydi. Haqiqat barcha uchun mavjud, lekin undan faqat uni qabul qilganlar bahramand bo'ladilar.

Xulosa o'rnida quyidagi fikrlarni aytish mumkinki Rumiyning "Devoni Kabir" asaridagi 1403-g'azali inson qalbining eng nozik kechinmalari va ilohiy ishqning sirli olamini yorituvchi bebaho durdir. Shoir bu g'azalda ma'naviy yuksalish, ilohiy haqiqatga yetishish yo'lida kechadigan ruhiy holatlarni tasvirlab, o'quvchini ichki dunyosiga nazar tashlashga undaydi. Ishq faqatgina bir his-tuyg'u emas, balki insonni o'z mohiyatini anglashga va Haqqa yetishishga yo'naltiruvchi ilohiy kuch ekanligi uqtiriladi. Tahlil davomida ushbu g'azalda ramziy ma'no va poetik san'atlarning mohirona qo'llangani aniqlandi. Shoir o'z asari orqali insonni ruhiy o'sish, ichki poklanish va ishq sirlarini anglashga undaydi. Rumi she'riyati – nafaqat adabiy yuksaklik, balki inson ruhiyatining eng chuqur qatlamlariga sayohat hamdir. Uning g'azali bugungi o'quvchini ham maftun etadi va ezgulikka, muhabbatga chorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. دیوان شمس تبریزی .مولانا جلال الدین محمد بلخی
2. شرح غزلیات شمس (جلد شانزدهم .(عبدالکریم سروش
3. شرح دیوان شمس تبریزس .کریم زمانی .سال چاپ: ۱۴۰۲
4. کلیات شمس یا دیوان کبیر، به تصحیح بدیع الزمان فروزانفر، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۶-۱۳۴۵
5. Рубинчик Ю. А современный персидский язык Москва, 1960.
6. <https://ganjnoor.net>
7. <https://vajebyab.com>
8. <https://dehkhoda.ir>
9. www.ziyouz.com
10. www.kh-davronuz.com
11. www.parstoday.ir